

ELŐSZÓ

Szeged a modern zsidó tudományosság egyik központjává vált a városban tevékenykedő Löw rabbidinasztia révén. Ez a modern tudományosság az európai közép- és kelet-európai önképéhez, történelemszemléletéhez és vallásértelmezéséhez kívánta igazítani a zsidóság vallási hagyományait. Egyszerre jelent meg a tudományosság és a megváltozott világban zajló közösségi vallási élet megerősítése iránti igény.

Mindez inkább tekinthető a folklóre értelemben vett zsidó populáris antikvitások kutatásának, mint annak a tudományos érdeklődésnek, amit a 19. században néprajznak nevezhetünk.

Szegeden ugyanakkor a folklór és a vallási élet kulturális jelenségeinek vizsgálata olyan neves személyiségek szakmai és emberi kapcsolatát is elősegítette, mint a magyar folklórt kutató római katolikus pap, Kálmány Lajos és a Szentírás folklóráját vizsgáló főrabbi, Löw Immánuel, vagy a második világháború utáni magyar zsidó tudományosságot újrászervező Scheiber Sándor és a szegedi vallási néprajz művelőjének, Bálint Sándornak barátsága.

A hagyományláncolat és modernitás témában rendezett zsidó vallási néprajzi konferencia részben e szakmai és emberi kapcsolatok elevenen élő emlékének talaján jött létre, részben pedig a szegedi Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék *Vallások, határok, kölcsönhatások* címet viselő (K 68325) OTKA-kutatásából nőtt ki. Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem és a Bálint Sándor szellemi és szakmai hagyatékát őrző szegedi Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék kutatói, munkatársai közös konferenciák, publikációk formájában több ízben világítottak rá a vallási kultúra egy-egy problémájára. Mindez a Gál Ferenc Hittudományi Főiskola Bálint Sándor Valláskutató Intézetének és az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem Zsidó Vallási Kultúrakutató Csoportjának 2011 tavaszán aláírt együttműködési szerződésével öltött intézményesült formát. Jelen konferencia is e kezdeményezés része volt. A Bálint Sándor Valláskutató Intézet megszűnésével a közös kutatások a Bálint Sándor Valláskutató Műhely, illetve az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport (03 217) keretében folytatódnak.

A modern zsidó tudományosság központi problémája a vallási hagyomány kezelése, történeti keretek közötti elhelyezése és a mindennapi megélés kérdése volt. Löw Lipót populáris zsidó antikvitás-kutatásának is központi problémája volt a hagyomány kérdése. A judaizmus a hagyomány alatt olyan vallási hagyományt ért, amelynek nemzedékeken átívelő láncolata a Szináj-hegyi kinyilatkoztatásig, a Tízparancsolat átadásáig nyúlik vissza. Az egyes korok hívői számára ez egy olyan vallási és életvezetési keretet nyújt, amely fényében a közösség tagjai befogadják vagy elvetik az új jelenségeket. A felvilágosodással ehhez a hagyományhoz és a közösségi vonatkoztatási kerethez való viszonyulás változott meg. A konferenciakötet történeti és recens perspektívából közelíti meg a zsidó hagyomány és a modernitás kérdését. Történeti, néprajzi, nyelvészeti és kulturális antropológiai tanulmányok által nyomom követhetjük a magyarországi zsidóság vallási életének változását és a különböző csoportstratégiák válaszási kísérleteit, amelyek együtt változtak a magyarországi társadalom hatalmi, gazdasági és kulturális kereteivel.

A zsidó felvilágosodás létrehozta saját tudományosságát. Ennek keretében a hagyományos talmudtanulás mellett tág teret nyert a modern racionalis történeti kritika is. A modern zsidó tudományosság egyik magyarországi vidéki központja – Löw Lipót és Löw Immanuel főrabbi révén – Szeged volt. A *Wissenschaft des Judentums* hagyományát a második világháború után tovább vivő Scheiber Sándor rabbinak egyetemi kapcsolatai révén rövid ideig szintén Szegedhez kötődött.

Magyarország a Habsburg Birodalom keretében a zsidó migráció egyik kedvelt célpontja volt. A cseh-morva területekről érkező zsidóság mellett jelentős galíciai bevándorlással is számolhatunk. Több tanulmány a migrációs és integrációs stratégiák vallási hagyományra gyakorolt hatását mutatja be a családi emlékezetek, a nyelvében változó vallási irodalom és a módosuló jövőképek, közösségi célok példáin keresztül.

Az emancipáció és a hozzá vezető út csupán a befogadás jogi kereteit teremtette meg. Az integráció társadalmi térben zajló útjai viszonyt egyéni és közösségi, s nem utolsósorban csoportközi stratégiák és változó lehetőségek eredménye volt. A kötet írásai révén többgenerációs családi stratégiák, egyéni gazdasági és társadalmi sikerek, valamint a nemzedékek közötti viszony alakulásába nyerhetünk betekintést.

Az 19-20. század során a magyarországi zsidóság életmódja gyökeresen megváltozott. A különböző zsidó csoportok mindennapi világának keretei együtt módosultak a folyamatként szemlélhető modernitással. A szerzőink a szövegfolklor, az irodalmi alkotások, a vallási szövegek és a sajtó példáján tekintik át, hogy milyen hatást gyakoroltak a tágabb társadalmi változások a közösségek hagyományértelmezéseire.

Az 1990-es évek tudományos paradigmaváltását követően új kutatási területként jelent meg az egyes csoportok, rétegek szemszögéből vizsgált kultúra. Ennek részeként elevenedett meg a női világok iránti érdeklődés is, ami a judaizmus esetében a nők vallási szocializációban játszott szerepe okán válik igen fontossá. A tematikus esettanulmányok révén betekintést nyerünk a zsidó családi otthonok hagyományértelmezéseibe, abba a folyamatba, amely során a zsidó nők újrateremtették és egyúttal újra is értelmezték anyáik, nagyanyáik világát.

Korunkat gyakran jellemzik a társadalmi és kulturális határok elmosódásával. Jelenségek, hagyományelemek, szimbólumok léphetnek ki eredeti kontextusukból és nyerhetnek újraértelmezést más közösségi hagyományteremtések részeként vagy a populáris kultúra keretében. Ugyanakkor a globalizált világ, a fogyasztói kultúra és a tömegkommunikáció jelenségei is hatást gyakorolhatnak azon közösségek életére, amelyek a hagyományaikat a megváltozott keretek közé is át szeretnék menteni.

A kötetbe szánt írások közül Fényes Balázs *Zsidó Apologetika – zsidó apologeták című írása* időközben a szerző tanulmánykötetében megjelent,¹ Somodi Éva írását a Szeged folyóirat adta közre a konferenciát követően.²

GLÄSSER Norbert – ZIMA András

¹ FÉNYES Balázs: „Őrizzétek meg őriztettemet...” Tanulmányok a rabbinikus hagyományok köréből. Jószöveg Műhely Kiadó, 2012. pp. 177–206.

² A vallási fesztiválizáció jelensége: a szegedi zsidó közösség példái = Szeged 2012. április, pp. 34–37.